

Panta Rhei: Umjetnost duž Mure i Drave

Dvije rijeke – četiri umjetnice

Polazišna točka za projekt *Panta Rhei*, koji obuhvaća kako likovnu umjetnost tako i suvremenu glazbu i književnost, bili su razgovori hrvatsko-austrijskog dirigenta Ede Mičića s Karmelom Rammstein Puljiz, docenticom na Odsjeku za likovnu umjetnost Umjetničke akademije u Osijeku. Zajedno s novinarkom Lilli Schuch Knežević, koja živi u Austriji, a potječe iz Slavonije, razmišljali su kako bi se gradovi Graz i Osijek, odnosno cijela Štajerska i Slavonija mogli bliže povezati. Karmeli Rammstein Puljiz je u konačnici sinula ideja da bi se mogli orijentirati na tokove rijeka. Ona je također bila osoba koja je za područje likovne umjetnosti predložila dvije mlade hrvatske umjetnice – Anu Petrović i Mariju Mikulić Bošnjak. Tijekom daljnjeg razvoja i finaliziranja projekta svojom stručnošću sa štajerske strane nametnula su se i dva „feministička prakamena“ – Eva Ursprung te Doris Jauk-Hinz, koje se još od 2003. godine bave područjima jugoistočno od Austrije, posebice njihovim rijekama. Formula *panta rhei* (hrvatski: „Sve teče“) aforizam je koji upućuje na grčkog filozofa Heraklita i smatra se glavnim obilježjem njegovog učenja, iako spomenuti izraz riječju nalazimo prvotno tek kod kasnoantičkog novoplatonista Simplicija. Nauk rijeke (Flusslehre), nauk o stalnoj mijeni, potrebno je shvatiti u vezi s Heraklitovim učenjem o jedinstvu svih stvari. Prema njemu primarno iskustvo svijeta leži u neprestanoj izmjeni materije i oblika. Spomenuti nauk metafora je procesualnosti svijeta – bitak je postajanje svega i prema tome on se ne može pojmiti statično nego ga je potrebno shvatiti dinamično kao vječitu mijenu. Iza neprestanog tijeka, a ujedno i u njemu samom, leži jedinstvo – jedinstvo mnoštva i mnoštvo u jedinstvu.

Eva Ursprung i Doris Jauk-Hinz su se na osnovu dviju stvarnih rijeka Mure i Drave uz pomoć procesa transfera suočile na različitim razinama s Heraklitovom izjavom „Tko zakorači u jednu te istu rijeku, priteče mu druga i opet druga voda“. Za svoj projekt *MUR RE-SOURCE* prenijele su u tri industrijske posude od 25 litara izvorsku vodu iz Mure preko kopnenih i vodenih puteva sve do ušća Mure u Dravu, potom do Osijeka te u konačnici do ušća Drave u Dunav.

Time se za obje umjetnice zatvara krug, čijom je polazišnom točkom bio 2003. godine pokrenuti projekt *the danube streaming show*. Veronika Dreier, Doris Jauk-Hinz i Eva Ursprung su kao članice udruge *kunstverein W.A.S.* (Womyn's Art Support) krenule iz Beča s ciljem da duž Dunava dospiju do Crnog mora. Put je bio cilj: Sa signalnim zastavama, poznavanjem semaforne signalizacije, koja služi za optičko slanje informacija između brodova i kopna te omogućuje prijenos poruka, opremljene posebnim „radnim odijelima“ tri su umjetnice na koliko je god moguće više pristaništa tijekom spomenute dionice stupile u kontakt sa stanovništvom, osobito uključujući što veći broj domaćih umjetnika/umjetnica i kuratora/kuratorica. Uporabom znakovnog govora i korištenjem „uniformi“ grupa se razlikovala od uobičajnih regionalnih navika te je naglasila svoje umjetničke intencije. *danube streaming show* bio je komunikacijsko-riječni projekt koji je kroz međusobnu razmjenu iskustava u obliku zajedničkih izložbi i performansa nastojao prodrti postojeće stanje u dotičnim zemljama ili ga barem učiniti transparentnim. Osim toga projekt je uz pomoć (tad) novih komunikacijskih tehnologija paralelno sa stvarnim tijekom rijeke izgradio nizvodno i virtualnu rijeku. Hrvatska je pritom bila tek dotaknuta.

MUR RE-SOURCE pruža objema umjetnicama mogućnost da zaokruže nekadašnji dunavski projekt te, krenuvši od izvora Mure u salzburškom Lungau, osobno slijede put najveće štajerske rijeke do Hrvatske i prate je na tom putovanju. Eva Ursprung i Doris Jauk-Hinz su uvelike samostalne umjetničke osobnosti koje pak u ovako posebnim prigodama rado surađuju. Za razliku od *danube streaming show* koncept *MUR RE-SOURCE* manje se oslanja na komunikaciju, iako su također i u njemu primjenjene zastave s kojima su ovaj put u bijelim „uniformama umjetnosti“ duž obje rijeke održani performansi semaforne signalizacije i koji su kod slučajnih promatrača bez sumnje pobudili određena pitanja koja su (ponekad) bila i bez ustručavanja postavljena. Objе umjetnice su pritom pokazivale nazive rijeka na jezicima dotične zemlje.

Akcije performansa naslanjaju se dodatno na koncept *Denk X* koji je Doris Jauk-Hinz 1985. godine provela u okviru projekta *Kunstwasser (Umjetna voda)* pod pokroviteljstvom *Štajerske*

kulturne inicijative (Steirische Kulturinitiative). Umjetnica je u Kapfenberg prenijela tri međusobno povezane staklene posude napunjene izvorskom vodom rijeke Mürz. Riječ je o istim posudama koje se sad koriste za projekt *MUR RE-SOURCE*. Tijekom putovanja su na međupostajama dijeljene epruvete napunjene izvorskom vodom – svojevrsni probni uzorci koje je nekolicina prolaznika odčepila da bi ih s oklijevanjem kušala. Voda, napunjena u posudama koje se proizvode za industriju i u njoj se koriste, na istom je putovanju u gotovo kulturnoj ceremoniji otrgnuta iz svog konteksta kako bi metafora „vode“ za „život“, a potom i za „rad“ bila nanovo formulirana i kako bi bilo podcrtano značenje rijeke za nekadašnju ponosnu industrijsku regiju Mürzfurche, koja danas pripada gornjoštajerskom kriznom području. U međuvremenu se kvaliteta vode kako u rijeci Mürz, tako i u Muri znatno poboljšala, no ovaj uspjeh bi izgradnjom novih hidroelektrana mogao biti doveden u pitanje.

S ceremonijama, ritualima i performansima u sklopu projekta *MUR RE-SOURCE* dvije su umjetnice pratile Muru i Dravu do Dunava. Tako je izvorska voda iz Mure pri svom odvajanju od matice u Lungauu bila pozdravljena narodnom glazbom harmonikašice, spektakularnom vožnjom raftingom voda je prenijeta u Štajersku, dok joj je u Osijeku dobrodošlica bila poželjena prigodnim performansom. U konačnici će dvije posude s vodom plivajući biti usidrene u Dravu – u Osijeku i Aljmašu. Treća posuda dviju umjetnica činit će na izložbi srce njihove instalacije, u kojoj se pomoću fotografija, videa, epruveta s uzorcima vode i raznim drugim radnim materijalima nastoji obuhvatiti priroda rijeka u odnosu prema čovjeku, kao i njegovi negativni utjecaji na njih.

Marija Mikulić Bošnjak je krenula od procesualnosti svijeta, koja je obilježena neprestanom izmjenom materije i oblika. Ova misao je potakla umjetnicu, čije je polje stvaralaštva multimedijalno, da se zapita što je u odnosu na umjetničke izričajne medije, a osobito na području grafike, jedinstveno i neponovljivo, što je ono što je trajno.

Njezini radovi *Panta rhei – Sve teče* su jedan eksperiment: Tijekom istraživanja duž dvije rijeke bilježila je fotokamerom krajnje subjektivne dojmove, motivi slika su bili od sporednog značenja i nisu slijedili namjeru da budu objektivni i da dokumentiraju fragmente stvarnosti nego su prije svega nastojali nihilistički ih negirati. Za nju su ovi trenutci zabilježeni fotografijom poput kapljice iz vodene bujice, koja se na svom putu riječnim koritom uvijek iznova mijenja i obnavlja, u jednoj neprestanoj izmjeni. Na osnovu ovih inspiracija slikala je akvarele. Sve ono subjektivno, percipirano, kao i svoje najdublje osjećaje prenijela je na fini akvarel papir s visokom gramaturom – akvarel je tehnika prilikom koje se pigmenti boje rastvaraju u vodi kako bi stvorili sliku, što se može učiniti i apsurdnim budući da je voda najpogodniji medij koji uzrokuje uništenje i raspad samog djela. Dosljedno prateći ovu misao donijela je svoje radove do Drave kako bi ih na licu mjesta fotografirala te dokumentirala njihovu istinsku postojanost prije samog uronuća u plićak rijeke. Stvarni eksperiment predstavlja u biti vrijeme koje je potrebno da pigmenti boje nestanu s površine papira. Postupak u kojem je slika nastala ujedno je i način rastvaranja i uništenja umjetničkog djela.

Na izložbi će „slike“ biti prezentirane u posudama napunjenim riječnom vodom, zajedno s dokumentiranim primjercima njihovog izvornog stanja – prije nego što su se pigmenti počeli rastvarati. Na ovim (sad već) bijelim komadima papira je u procesu nestajanja uloženog rada vidljiv nihilizam, a dodatno se daje naslutiti i samokritika kao odsjaj uzaludnih ljudskih nastojanja ukroćivanja rijeke. Naposljetku Marija Mikulić Bošnjak dopijeva do pitanja koje si svatko najmanje jednom u životu postavlja: „Ima li smisla plivati uzvodno!“

Ana Petrović je krenula od premise da je bitak postajanje svega i da se on prema tome ne može pojmiti statično nego ga je potrebno shvatiti dinamično kao vječitu mijenu. Njezine radove potrebno je promatrati kao posljedicu konceptualne umjetnosti kojoj već od kraja 60-ih godina 20. stoljeća pripada posebna uloga u odnosu pisma i slike. Potaknuti lingvistikom i semiotikom, kao i filozofijom Ludwiga Wittgensteina, Lawrencea Weina, Roberta Barrya und Josepha Kosutha su primjericke nanovo postavili pitanje esencije umjetnosti tako što su putem pisma u prvi plan postavili ideju i stvarnost jednog umjetničkog djela.

Poput Roberta Barrya Ana Petrović vizualizira govorne poruke koje se odnose na nesvjesne postupke. Poruke se u svojoj otvorenoj jezičnoj formi više ne mogu jasno definirati, one pokreću duhovne procese i principijelno bi morale svakom recipijentu / svakoj recipijentici značiti nešto drugo. Umjetnica radi sa slovima, koja kao instalacija konstruiraju sljedeće statemente: *Nothing to All – All to Nothing*, pri čemu tekst postaje samostalnim slikovnim

medijem. Naslov utjelovljuje istovremeno i umjetničko djelo te bi se mogao promatrati i kao preinaka izjave *From nothing to everything – From everything to nothing*. Instalacija u svojoj visokoj estetskoj inscenaciji ispunjava cijelu izložbenu prostoriju s video projekcijama na zaslonima koji vise sa stropa nadolje te pritom dokida kontinuitet vremena i prostora.

Ana Petrović se poigrava sa svojim statementima na način da se u dvjema projekcijama, koje se istovremeno projiciraju na suprotnim stranama, predstavljaju proturiječne izjave. Ona se također poigrava s izmjenom svjetlosti i tame, svjetla i mraka, iz kojih se javljaju slova, pa onda opet nestaju. Njezin rad postavlja visoke zahtjeve pred recipijente/recipijentice, kojima dekodiranje njezinih poruka polazi za rukom tek kad uz izrazitu koncentraciju i s velikim strpljenjem prate sveukupne sekvencije slova te pri njihovom kratkom pojavljivanju dodatno uzmu u obzir njihove različite pozicije u prostoriji. Komunikacija je doduše intendirana, ali je otežana: Recipijenti/ce bi trebali/trebale izvući vlastite zaključke, promijeniti ustaljena gledišta te preispitati tradicionalna mišljenja u odnosu na njihovu upotrebljivost ili svrsihodnost u našem digitaliziranom svijetu.

Za izložbu *Dvije rijeke – četiri umjetnice* stvarateljice umjetnosti iz Štajerske i Slavonije istražile su u zajedničkoj akciji slike, znakove, tonove i rituale duž Mure i Drave te su s dobivenim spoznajama stvorile krajnje samostalna umjetnička djela. Povezujući element je cijelo to vrijeme bila formula *panta rhei* koja je umjetnicama ostavljala brojne opcije otvorenim. Unatoč tome je uz pomoć različitih izričajnih oblika suvremene umjetnosti pri provedbi projekta fokus bio usmjeren na zajedničke doticajne točke. Osim toga je na osobit način i dvjema izložbama u Osijeku i Grazu povezanost među stvarateljima umjetnosti, ali i među njihovim recipijentima iz Hrvatske i Austrije, trebala biti osnažena, pri čemu u smislu parole „Jedinstvo u mnoštvu i mnoštvo u jedinstvu“ državne i jezične granice ne bi bile tek odgođene nego bi bile potpuno dokinute.

Edith Risse